

Dutkansearvi dieđalaš áigečála

Volume 6, Issue 1, 2022

Spešiála nummir / Special issue

Kulturárbi otnábeaivvi geavadagain / Indigenous cultural heritage in current practices

Buvttadeaddji / Publisher

Sámi giela ja kultuvrra dutkansearvi / Sámi Language and Culture Research Association

Váldodoaimmaheaddjit / Editors

Hanna Guttorm & Irja Seurujärvi-Kari

ISSN 2489-7930

Čálamáhtu dutkama ovddideapmi Sámis

Hanna-Máret Outakoski

Gažaldat: Mo don geavahit álgoálbmotdutkanuša metodologiijaid iežat čálamáhtu dutkamis?

Mu kapihttala vuolggsadjin lea ahte álgoálbmotdutkama prinsihpaid dohkkeheapmi lea, dahje lea goittotge munnje leamašan, vuosttas lávkin holisttalaš ja fáttmasteaddji čálamáhtu (Eng. *literacy*) dutkamušas. Mun oainnán metodologiijaid viidát perspektiivvas masa gullet buot prošeavtta dásit plánema álggus ja vuosttas oktavuodain dutkanverddiiguin ja oktasašbargoguimmiiguin gitta dutkanmateriála čohkkenvugiide, guorahallanvugiide, leavvanviidodahkii ja oktavuodaide dan maŋŋá go prošeakta lea nohkan. Mu kapihtal fállá oaidninguovllu guovtti čálamáhtolaš prošeaktii mat leat čađahuvvon Sámis ja kritihkalaččat guorahallá dan mo álgoálbmotdutkama prinsihpat leat integrerejuvvon dáid guovtti prošeavtta metodologiijaide ja stuorra málliide. Leamašan ieš guovddáš dutkin guktuin prošeavttain ja ná mu kapihtal lea maiddái mu iehčan dutkanjoavkku ja min dutkanmetodologiijaid ja válljemiid kritihkalaš guorahallan. Dát gažaldagat eai dattege leat dehálaččat dušše munnje, muhto berrešedje váldot vuhtii almmolaččat olles čálamáhtu dutkama suorggis.

Sierralágan dutkansuorggit sáhttet jurddašit máŋgga láhkai álgoálbmotmetodologiijaid hárrái. Sii geat barget álgoálbmotepistemologiijain ja -ontologiijain leat iežaset meroštallama mielde bággejuvvon gávdnat buot buoremus ja heivvoleamos vugiid beassat dihtui gitta ja giedahallat dan álgoálbmogiid konteavsttain. Ollu dien jurddašanvuogis ja filosofiijas sáhttá, ja mu oaivila mielde maiddái berrešii, váldit vuhtii dahje goittotge dovddastit maiddái eará dieđasurggiin mat dutket álgoálbmogiid konteavsttain ja go dutkan dáhpáhuvvá ovttas álgoálbmogiiguin, sin várás ja sin birra.

Goittotge oainnán maiddái dakkár geahčanguovlluid metodologalaš árvvu mat dievasmahttet nuppit nuppiid. Dát lea maiddái okta dain áššiin, maid lean dutkan maŋimus áigge ja masa vuojun maiddái dán kapihttalis. Jáhkán, ahte sierra dutkanradišuvnnat ja metodologiijat dárbbasuvvojit daningo leat nu ollu dutkansubjeavttat ja -gažaldagat mat leat dehálaččat álgoálbmogiid birgemii, kultuvrralaš ovdáneapmái ja eará beliide álgoálbmogiid servodagaid

historjjás, dálaáiggis ja boahttevuodas. Milloseappot daid čadaheapmi fertešii dáhpuhuvvat harmoniijas dutkanprinsihpaiguin, mat leat ovddiduvvon sihkkarastit dan, ahte dutkanproseassat eai vahágahte eaige dagat unohasvuoda dahje kultuvrralaš rievideami álgoálbmogiid gaskkas, geat leat adnon ovttasbargoguoibmin dahje oassálastin dutkamušas, dahje guđet leat eará láhkai mielde dutkamušas dahje prošeavttas. Čuovvovaš lávki sáhtášii leat goittotge muhtin dutkamušain roahkasmahttit ja fátmastit álgoálbmotdutkamuša diehtočoagginmetodaid juogo ovttas eará dutkanvugiiguin dahje oalát sierranassii dain.

Čálamáhtu dutkkadettiin lean vuohtán vuostemiela háleštallat guovddáš dutkangažaldagain mat čatnasit čállimii ja lohkamii sámiid gaskkas ja sámi servodagas. Dat hárvenaš ságastallamat mat gávdnojit váldet saji eanemustá akademalaš dahje skuvlenoktavuodain, jus oppa doppege. Dán vuosteháhkui leat historjjálaš ja praktihkalaš sivat mat leat muhtin muddui gieđahallon maiddái mu kapihttalis. Duohtavuolta lea goittotge dat ahte vaikko mis leage vuosteháhku ságastallat dihto ihtagiin de ihtagat eai dan dihte heaitte gávdomis dahje váikkuheames min eallimii. Diehtu ja áddejupmi álgoálbmogiid dutkanmetodologiijaid vuolggasajis sáhtá fállat mávssolaš vugiid ipmirdit vuostemiela sivaiddi dihto dutkansurggiin ja seammás oahpistit dádjadit ođđalágan konteavsttain – etihkalaččat, morálalaččat, dutkanstrategalaččat ja praktihkalaččat.

Dán kapihttalis lean erenomážit guorahallan 11 dutkanstrategalaš prinsihpa mat leat ságastallon álgoálbmotservodaga siskkáldas konteavsttain ja maiddái oarjemáilmmi ja álgoálbmotdutkama akademiijain. Lean guorahallan prinsihpaid čoakkálmasa, mii lokte báikkálaš servodagaid fuolaid dahkkon dutkamis joga sin kultuvrras, daid birra dahje daid várás, ja mii maiddái seammás guorahallá ja kritihkalaččat suokkardallá dutki rolla dutkanproseassas Dasa lassin lean guorahallan gudnejahttima dahje árvvusatnima prinsihpa. Mu váldobohtosat eai leat nu vuordemeahttumat muhto baicce dárbu dáid bohtosiid čalmmustahttimii lea stuoris. Čálamáhtu dutkamis lea čielgasit váddáseamos vástidit báikkálaš servodaga dárbbuide ja árvvuide čálamáhtolaš prošeavttain. Goittotge dát kapihtal čájeha ahte lea vejolaš ja velába buoretge sirdásit fátmasteaddji, gudnejahtti ja sensitiiva dutkama guvlui álgoálbmotkonteavsttain.

Mu kapihtal gieđahalláge juste daid vugiid maid vehkiin čálamáhtu dutkansuorgi sáhtá váldit adnu álgoálbmotdutkamuša prinsihpaid. Lea jearaldat maiddái dáhtus ovdánit dakkár čálamáhtolaš dutkama guvlui, mii dohkkeha ja heiveha álgoálbmotmetodologiijaid, vaikko

ovttas eará metodologiijaiguin. Doaivumis boahhtevuođas lea vejolaš vuohttit čálamáhtu dutkamuš, mii lea fáttmasteaddji ja mii čalmmustahtá sisdoaluid ja metodaidda álgoálbmot- ja báikkálaš čálamáhtus.

Gáldu

Outakoski, H. 2021. Developing Literacy Research in Sápmi. In Indigenous Research Methodologies in Sámi and Global Contexts, eds. Virtanen, P.K., P. Keskitalo & T. Olsen, 84-112. Leiden: Brill.

Liŋka artihkkalii: <https://brill.com/view/book/9789004463097/BP000005.xml>